

SINIF İÇİ ETKİNLİK

DERS: Bilgi Kuramı

Sınıf: 11

Süre: 45'+45'

ÜNİTE: II. Ünite - Bilginin Deđeri, Kaynağı, Doğruluğu

KONU: SEZGİCİLİK

Kazanım: ... öğrenciler; 5. Sezginin bilgi edinme sürecine etkisini sorgular.

KONUVA HAZIRLIK:

- 1- Öđrencilerin konu ile ilgili ön bilgi oluşturmaları amacı ile önceden **sezgicilik (intuitionism)** hakkında araştırma yapmaları istenir.
- 2- Duyu-deneyim ve akıl dışında başka bir bilgi kaynağı olabilir mi?
- 3- "Doğrudan ve aracısız" bildiğiniz-sahip olduğunuz bilgi(leri)niz oldu mu? Düşününüz.
- 4- Duyularınıza-deneyimlerinize, aklınıza, sezgilerinize ne kadar güvenebilirsiniz?

SÜREÇ

Aşağıdaki metin okunur. Öğretmenin rehberliğinde öğrenciler tarafından yorumlanır.

Bilginin kaynağı hakkında *sezgiciliğin* görüşleri özetlenir.

Sezgi

En genel anlamıyla, gerçekliği dolaysız olarak içten ya da içeriden kavrayabilme, tanıyıp bilme yetisi. Adım adım ilerleyen gidimli düşünmenin ya da birtakım uğraklardan geçerek yol alan usavurmanın tersine, bir şeyi doğrudan doğruya algılayıp kavrama; bilinçli bir düşünme ve yargıya varma süreci olmaksızın doğrudan, aracısız gerçekleşen anlama ya da bilme; hiçbir çıkarıma dayanmaksızın, dolaysız bir biçimde bilgiye ulaşma yordamı. Başka bir deyişle, önermelerden başka önermelere yönelerek, mantıksal yolla çıkarımlar yaparak ilkelerden sonuca ulaşan, tek tek parçalardan bütünlüğü olan bir düşünce oluşturan gidimli düşünme yoluna karşı, doğrudan ya da aracı kullanmaksızın düşünce kuran, bütünü bir kerede, bir bakışta tümüyle ele geçiren, şeylerin özüne dolaysız bir biçimde, doğrudan doğruya ulaşan, şeyleri tüm bir devingenliği içinde bütünlüklü kavrayan “içten duyma” yolu.

Sezgicilik

İnsanın biricik, gerçek bilme yetisinin sezgi olduğunu; bilgi edinme sürecinde yalnızca insana özgü bir çabayla ortaya çıkan sezgiye güvenilebileceğini; bilgiye ulaşma yolunda sezginin bilişsel ya da zihinsel yetilerimizden, kavramsal düşünmeden üstün tutulması gerektiğini öne süren öğretisi.

Felsefe Sözlüğü, A. Baki Güçlü - Erkan Uzun - Serkan Uzun - Ü. Hüsrev Yoksal,

Bilim ve Sanat Yayınları

SEZGİCİLİK VE BİLGİ FELSEFESİ

Sezgici felsefe(yi kabul eden filozoflar), olgusal deneyciliğin ve akılcılığın ötesine geçerek doğru bilginin sezgi ile bilinebileceğini öne sürerler. Aklın ve deneyin bilgiyi sınırladığını ve gerçek bilgiyi veremediğini düşünerek, bilginin alanının daha geniş olduğunu kabul ederler. Doğru bilginin ölçütünü, akıldan daha üstün olan sezgiye yüklerler. Çünkü sezgi aracısız olan doğrudan bilgiyi onu kavramaya çalışana yine aracısız olarak verir. Kesin ve apaçık bilginin sezgisel olduğunu varsayan bir bilgi kuramı geliştirirler.

Bilginin kaynağını akılla, deneyle ve uzlaşımçı (hem akıl hem deney) bir tavırla açıklamanın yanı sıra, akıl dışı bir kaynakla da açıklamak mümkündür. Aklın, doğru, kesin ve sağlam bilgiyi veya hakikati veremediğini savunan bu görüşe göre gerçek, doğru, sağlam ve tam bilgiyi ancak aracısız ve doğrudan bilmeyi içeren sezgi verir. O hâlde, doğru bilginin kaynağı ne akıl ne deney, fakat onlardan daha üstün bir güç olan sezgidir.

Sezgicilere göre, insan akli sınırlıdır; çünkü insan akli zaman ve mekân içinde deneye dayanarak bilgi elde eder. Böyle bir kaynak bize hakikatin bilgisini veremez. Hakikatin bilgisi ancak anlık bir sezgiyle olanaklıdır. Akıl ve deney bilgisi kendini dille ifade eder; böyle bir ifade yetersizdir; çünkü dilsel ifade kavram ve terimlerle olanaklıdır. Kavram ve terimlerin kapsamı kadar düşünceler anlatılır. Akıl ve deney bilgisi dolaylıdır ve aracısız olamaz. Sezgi ise terim ve kavrama ihtiyaç duymaz. Sezgi bir bütünü bir bakışla, doğrudan kavrama ve sezip keşfetmedir. Sezgi, kişiye ait bir kavrayıştır. Sezgi, bireyin öznel yaşantısında hissettiğidir. Başkalarına anlatılmaz. Başkaları ancak kendi sezgi yetileriyle hakikati kavrayabilirler. Sezgi, kelimelerle tasvir edilemez; ancak yaşanır. Bilginin kaynağı sezgidir diyenlerden Gazali ve Bergson en çok tanınan iki filozoftur. Her ikisi de akılcılığa karşı çıkmışlardır.

(s.:63-64, 88-89)

H.BERGSON (1859- 194 1)

Bilgi konusunda 19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılın başlarında birçok eleştiri Fransa ve Amerikalı felsefecilerden gelmeye başladı. Bunlardan bir tanesi Fransız sezgici felsefeci Henri Bergson'dur. Bradley'in tersine, Bergson düşüncenin egemenliğine karşı çıkarak anti-rasyonalist bir görüş ortaya koymuştur. Onun görüşlerinin çoğunluğu biyolojiktir. Zaman ve mekânı, biyolojik ihtiyaçlarımıza ilişkin bölümlerden ileri gelen niteliklerin yüzünden oluşan süreklilik ve dinamiklik olarak açıklar. Algılamamın da, vücudumuzun nesnelere girdiği ilişkide olanaklı hareketlerin farkına varılması olarak değerlendirir. Duyumlarda, güdülerin basit tepkilerine karşılık gelir. İdealizm veya rasyonalizmin tersine, nesnelere biyolojik gereksinimlerden dolayı algılarız. Her ne kadar vücut olmadan da akıl hatırlasa da, bu hem yararsızdır hem de biyolojik açıdan zararlıdır; vücudumuz bizi bu durumlardan koruyarak yalnızca biyolojik olarak yararlı olanları seçmemize neden olacaktır.

Biyolojik temelli görüşlerinden dolayı, Bergson'un görüşlerinde bir tür görecelik bulunmaktadır. Bu açıdan o, Amerikan yarırcı filozof William James'e yaklaşmaktadır. Fakat Bergson, yaşam konusu üzerine James'den daha fazla yoğunlaşarak, zaman konusunu kendine başlangıç noktası yaptı. Yaşamı evrim kuramı etkisiyle ele alan Bergson, evrimi yalnızca mekanik bir tarzda anlamadı, aynı zamanda evrimi yaratıcı bir gelişme ve süreklilik olarak yorumladı.

Tüm felsefesi, bilgi kuramını da etkileyerek, akılcı bilgi kuramı karşıtı, sezgici bilgi kuramını öne sürer. Akılın direkt ve aracız olan bilgiyi veremediğini söyleyen Bergson, ancak aracısız, tam ve doğrudan bilgi, bir bilincin bilinci olarak kendisine sezgi yoluyla gelebilir. Çünkü en yetkin ve açık olarak kendi bilincimizin tecrübelerini, akışını ve süresini bilebiliriz. Böyle bir bilgi akıl yoluyla yapılan bir analizle değil, ancak sezginin doğrudanlığıyla kavranır. Akıl yoluyla kavramsal ve soyut bilginin elde edildiğini gören Bergson, kavramsal ve soyut bilginin sürekliliği ve dinamikliliği veremediğini, aksine bilgiyi statik yaptığını kabul eder.

Bergson bilimsel bilgiyi reddetmez, fakat onu tek bilgi türü olarak hatta gerçekliğin tek bilgisi olarak hiçbir zaman kabul etmez. Gerçekliğin tek doğru ve aracız bilgisi, dille ifade edilemeyen takat hissedilen sezgi bilgisidir. Böylece Bergson, rasyonel bilimsel bilgi karşısına, kavramsal ve dilsel olmayan sezgiyi koyar. Çünkü sezgi, gerçekliği bir temsil veya bir yapı içinde değil de, olduğu gibi kendisini direkt olarak verir. Sonuçta o, iki tür bilginin olanağını kabul eder: Birinci bilgi nesnelere kavramsal, soyut ve akılsal olarak veren analizci bilimsel bilgidir. Bu tür bilgi nesnelere özünü değil, onların görünüşlerini verir. İkinci tür bilgi nesnelere özünü direkt ve aracısız veren sezgidir.

Sezgi bilgisini yaşam felsefesiyle birleştiren Bergson, bilimin yalnızca mekânı temele almasına karşılık, sezgi ve yaşam zamanı yani süreyi kendisine temel yaparak, gerçekliği süre ile açıklar. Süre gerçekliği; bilim, empirik mekânsal değişiklikleri açıklar. Evrim kuramını destekleyerek onu farklı felsefe boyutlarına taşır. Evrimsel değişimin temelinde sürenin olduğunu belirten bir metafizik kuramı da geliştirmiştir. Gerçekten var olanlar maddi şeyler değil, evrimin hareket ettirici ve yaratıcı gücü süredir.

(s.: 237-238)

BİLGİ FELSEFESİ, A. Kadir ÇÜÇEN, Asa Kitabevi, Bursa, 2001

EK OKUMA METNİ: Daha fazla bilgi edinmek isteyen öğrencilerimize "[Bergson'dan](#)" başlıklı metni okumalarını öneririz.

www.felsefederligi.com / S. Öky